

**GÖZETİM TOPLUMU BAĞLAMINDA TOPLUMSAL
CİNSİYET ROLLERİNİN İNŞASI:
“KİSMETSE OLUR” PROGRAMININ
DEĞERLENDİRİLMESİ**

**CONSTRUCTION OF GENDER ROLES IN THE CONTEXT
OF SURVEILLANCE SOCIETY: A REVIEW OF THE
TV PROGRAMME “KİSMETSE OLUR”**

Ecem Güzelhisar
Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Radyo, Televizyon ve Sinema, Yüksek Lisans Öğrencisi
eguzelhisar@gmail.com

ÖZET

Kitle iletişim araçları, ortaya çıkışından bu yana toplumun temel dinamiklerini pekiştirecek şekilde, egemen ideoloji tarafından yönlendirilmiştir. Özellikle televizyon, egemen ideolojinin görüşlerinin yayılmasında en etkili araçlardan biridir. Televizyon programları bilgi verici veya eğlendirici işlevleriyle beraber izleyicinin dünya görüşünü egemen ideolojinin doğrularına göre şekillendirmektedir. Egemen ideolojinin kontrolünde olan televizyon, toplumun temel dinamiklerini desteleyecek içeriklere yer vermektedir. Desteklenen sistemlerden biri ise binlerce yıldır var olan ve toplumun temel taşlarından sayılan patriyarkal sistemdir. Bu çalışmada gündüz kuşağı evlilik programlarından olan, kadın ve erkek çatışması çerçevesinde ilerleyen “Kismetse Olur” programı, eleştirel söylem analizi ile incelenmiştir. Çalışmanın amacı gereği, hegemonik erkekliğin bir yansıması olarak oluşan kadın edilgenliğinin, medya tarafından nasıl pekiştirildiği analiz edilmiştir. Çalışmada, toplumsal cinsiyet kavramına gözetim bağlamında bakılarak toplumsal cinsiyet hakkında yapılan çalışmalara katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Toplumsal Cinsiyet, Patriyarkal Yapı, Erkek, Kadın, Eleştirel Söylem Analizi.*

ABSTRACT

Since its emergence, mass media has been directed by the dominant ideology in a way that reinforces the basic dynamics of society. In particular, television is one of the most effective means of spreading the views of the dominant ideology. Television programs, together with their informative or entertaining functions, shape the viewer's worldview according to the truths of the dominant ideology. Television, which is under the control of the dominant ideology, includes content that will support the basic dynamics of the society. One of the supported systems is the patriarchal system, which has existed for thousands of years and is considered one of the cornerstones of society. In this study, the "Whatever Will Be Will Be (Kismetse Olur)" TV show, which is one of the daytime dating shows and takes shape within the framework of the conflicts between men and women, has been examined through critical discourse analysis. For the purpose of the study, how female passivity, which is a reflection of hegemonic masculinity, is reinforced by the media has been analyzed. In the study, it is aimed to contribute to the studies on gender by looking at the concept of gender in the context of surveillance.

Key Words: *Gender, Patriarchal Structure, Men, Women, Critical Discourse Analysis.*

GİRİŞ

Kitle iletişim araçları ortaya çıktığından beri ideolojik söylemleri yaymayı, toplum dinamiklerinin devamlılığı için “doğru” bilgileri izleyicilerin zihnine ekmeyi görev edinmiştir. Medya kuruluşları, büyük bir kitleye hitap etmektedir; kitlelerin düşüncelerini etkilemektedir. Geçmişten günümüze kitle iletişim araçları çoğalmış, bu araçların etkisi dünyaya yayılmıştır. Medya, bilgi verme veya eğlendirme işlevleriyle beraber kolektif bilincin oluşmasında birinci dereceden öneme sahip bir yapıdır. Bunu da “modern zaman mitlerini” yeniden üreterek ve bunları meşrulaştırarak yapar (Uğur Tanrıöver, Vitrinel, & Sözeri, 2009, s. 36).

Çoğunlukla izleyiciye doğrudan etki etmeyen bu ideolojik söylemlerin başında cinsiyetçilik gelir (Uğur Tanrıöver, Vitrinel, & Sözeri, 2009, s. 37). Toplumsal cinsiyet, toplumda doğal yollardan var olan bir olgu olarak görülür (Rose, 2018, s. 17). Kadının ve erkeğin toplumsal rolleri, onlara doğuştan yüklenmiş görevler olarak atfedilir. Bireylerin biyolojik, fizyolojik ve genetik özelliklerine bakılarak kadın ve erkek olarak ayrılması “cinsiyet” kavramını açıklamakta kullanılır. “Toplumsal cinsiyet” ise bireylerin toplumsal rolleri göz önünde bulundurularak tanımlanır (Dökmen, 2009, s. 19-20). Toplumsal roller bakıldığında kadın için öngörülen davranışlar “dişil”, erkek için öngörülen davranışlar ise “eril” olarak nitelendirilir. Kadın ve erkeklere verilen toplumsal roller ise *toplumsal cinsiyet rolleri* olarak adlandırılır. Bu kavram toplumun kadın ve erkeği nasıl gördüğü ve onlardan hangi davranışları beklediğiyle ilişkili bir kavramdır (Dumanlı, 2011, s. 133). Medya ise bu söylemlerin devamlılığına katkıda bulunan bir mecradır.

Televizyon, haber programlarından dizilere, yarışma programlarından çizgi filmlere kadar toplumun yapısına uygun programlar yapmaktadır. Televizyondaki programlar, toplumsal cinsiyet rollerinin devamlılığını sağlamakta ve bu rollerin toplumsal arka planını gizleyerek rollerin doğal olduğunu vurgulamaktadır. Bunun sebebi ise televizyonun bir sosyal öğrenme aracı olmasıdır (Dökmen, 2009, s. 134). Bu sebeple yayın saatleri ve program içerikleri, toplumsal cinsiyet kalıp yargıları çerçevesinde seçilmektedir.

Örneğin “erkeklerin işte” olduğu gündüz saatlerinde kadınlara yönelik programlara ağırlık verilirken, eve dönüş saatiyle beraber haberlerin, arkasından da “heteroseksüel erkek”¹ liği öven dizilerin başlaması medyanın toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını pekiştirdiğinin kanıtı niteliğindedir. Aynı şekilde medya alanında yapılan araştırmalar sonucunda, medyada kadınların cinsiyetçi stereotipler aracılığı ile temsil edildiği kanısına varılmıştır (Uğur Tanrıöver, Vitrinel, & Sözeri, 2009, s. 37; İmançer, 2006, s. 63).

Televizyonun ilk defa evlere girmesiyle beraber gerçeğe anında tanıklık etme ve dünyanın olduğu gibi televizyona yansımaları durumu izleyicinin algı durumunda değişiklik yaratmıştır. Olay anında olay yerinde bulunma duygusu izleyicinin gerçek zamanda yaşıyormuş hissini perçinlemektedir (Aksop, 1998, s. 27-28). Burton (2008, s. 120), gerçekliğin “materyalin, olayın bizden hemen önce olduğuna hatta biz oradayken

¹ (Uğur Tanrıöver, Vitrinel, & Sözeri, 2009).

olduğuna dair fiziksel bir gerçeklik taşıması” olduğundan bahseder. Aynı biçimde gerçeğe benzerlik durumunun da hayatta var olabilecek olguları ifade ettiğini, bu söz öbeğinin insan davranışlarının doğallığını ifade edecek biçimde kullanıldığını söyler. Sıradan insanların gözetlenmesine dayalı televizyon programlarının bu kadar izlenmesinin sebebi elektronik gözlemlerle beraber gelişen yeni “gerçeklik” kavramıdır. Elektronik gözetimle beraber gerçek biçim değiştirmiş, gerçek izleyiciye kurgulanarak sunulur hale gelmiştir. Kurgusal gerçeklikten sıkılan seyircinin ilgisini çekecek olan ancak sıradan insanların “gerçek” hayatlarını izliyor olma düşüncesidir (Altunay, 2003, s. 137). Bu programların izlenmesindeki en büyük etkenlerden biri, seyircinin kendisinden bir parça bulduğu insanların senaryosuz hayatlarını gözetleme isteğidir.

Berger (2020, s. 7)’in belirttiği üzere görme eylemi, konuşmadan önce gelmiştir. Sözden önce gözün geldiği dünyada görerek anlamlandırmak insanlık tarihi kadar eskiye dayanır. Gözetim de tarihsel süreçte çeşitlenerek ilerlese de insanlık tarihi kadar eskilere dayandırılabilir. Gelişen teknolojiyle birlikte gözetimin şiddeti de orantılı biçimde artmıştır. Egemen güçlerin toplumdaki denetlemeyi arttırmak amacıyla yaptıkları uygulamalar gözetim toplumunun doğuşuna işaret etmektedir (Ersoy, 2018, s. 42). Gözetim toplumu ile sıradan insanların her türlü bilgisinin toplanıp, yorumlanması ve işlenebilmesi durumu anlatılmak istenmektedir (Dolgun, 2015:148. Akt. Ersoy, 2018, s. 102).

Televizyonla birlikte ideolojik söylemlerin üzeri eğlenceyle örtülmüştür. Postman (2019, s. 112)’in da belirttiği üzere problem televizyonun eğlence sunması değil, tüm içerikleri eğlence biçiminde sunmasıdır. Televizyon, sunmak istediği söylemlerin üzerine eğlence olgusunu koyup izleyiciyi hem gerçek dünyadan kopartmayı hem de söylemek istediklerini eğlence adı altında söyleyebilmektedir. İzleyici eğlenirken üzerindeki baskıyı ve denetimi hissetmemekte, eğlenceyle var olan gözetimi görememektedir. Evlilikle ilgili olan programlar tam da bu şekilde, izleyicinin kimi zaman eğlenmesini, kimi zaman şaşırmasını veya hüzünlenmesini sağlayarak toplumsal cinsiyet rollerini onların zihnine eken bir yapıya sahiptir. Bu çalışmada gözetim toplumu ve toplumsal cinsiyet bağlamında Kısmetse Olur isimli evlilik programı, eleştirel söylem analizi ile değerlendirilmiştir. Diğer evlilik programlarından farklı yapıya sahip olması ve izlenme oranının yüksek olması bu programın seçilmesinde önemli iki etken olmuştur. Amaçlı örneklem ile seçilen bölümler toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında eleştirel söylem analizi ile incelenmiş ve gözetim toplumu bağlamında yorumlanmıştır.

2- Toplumsal Cinsiyet Roller ve Kalıp Yargılar

Daha önce değinildiği üzere zamana ve yere göre farklılık gösteren toplumsal cinsiyet rolleri, bulunulan kültürde kadın ve erkeklerden beklenen davranışları tanımlar; toplumsal söylemlerin aksine davranan bireyler ise toplum tarafından “öteki” olarak nitelendirilir (Dökmen, 2009, s. 97-99; Vatandaş, 2011, s. 33). Patriyarkal düzenin tüm dünyada etkili olması, kadın ve erkeklere verilen cinsiyet rollerini benzer kılmıştır.

Toplumsal cinsiyet rolleri, biyolojik faktörler gibi doğuştan gelmezler; bu roller toplum tarafından doğumdan itibaren bireylerin üzerine yüklenmiş ve onların nasıl

davranacağına yönelik kalıplaşmış toplumsal yargılardır. Birey doğduğu andan itibaren ona biyolojik özelliklerine bağlı olarak bir cinsel kimlik belirlenir ve birey toplumsal olarak bu kimliğe yönelik yaşamaya başlar. Dökmen (2009, s. 133)'e göre çocuklar toplum tarafından kız ya da erkek olarak etiketlenmelerinin ardından cinsiyetine göre toplumda belirlenen rolleri öğrenmeye başlarlar. Çocukların oynadıkları oyuncaklardan giydikleri kıyafetin rengine kadar, çocuklar için aileleri tarafından onaylanan tüm seçimler, çocukların gelecekte topluma uygun davranışlar sergilemesi ve ötekileştirilmemesi için yapılır.

Cinsiyet rolleri kadınlar ve erkeklerden gerçekleştirmesi gereken görevleri belirtir. Ataerkil toplumlarda kadına biçilen rol evdeki işleri yapmak, bir nevi kadına düşen görevleri yerine getirmek iken; erkekler kamusal alanda var olup kariyerlerine odaklanırlar. Kadın çalışıyor olsa dahi erkeklerin işi kadınlara göre daha fazla ücretlendirilir ve erkekler statü olarak kadınlardan daha yüksek seviyede yer alır (Marshall, 1999, s. 101. akt. Yıldız, 2006, s. 32). Toplumsal rollere göre "eve ekmek parası" getiren erkek doğal olarak kamusal yaşamda var olur. Bununla birlikte çalışan bir birey olsa dahi ev işleri veya çocuk bakımı gibi sorumluluklar toplumsal roller gereği kadına aittir. Erkek bireyin hanenin maddi gelirini karşılaması ve kadının hane içi sorumluluğu üstlenmesi toplumun yarattığı kalıp yargılara örnektir. "Kalıp yargılar bir gruptan beklenen davranış, inanç ve beklentilere yönelik bilişsel yapılarıdır." (Kunda, 1999. akt. Dökmen, 2009, s. 31). Kalıp yargılar özellikle toplum tarafından hoş karşılanmayan gruplara karşı kolaylıkla oluşturulur ve bu gruba dâhil bir insanla karşılaşıldığında nasıl bir tavır alınacağı hemen bireyin zihninde belirir (Dökmen, 2009, s. 32). Kalıp yargıların dışına çıkan bireyler toplum tarafından ayıplanır ve dışlanır.

İnsanların kolaylıkla kalıp yargı oluşturmasını sağlayan kategorilerden biri de cinsiyettir. Toplumlar da kadın ve erkekte beklenen davranışlar toplumsal cinsiyet kalıp yargıları olarak adlandırılır. Bu kalıp yargılar arasında kadınların genellikle narin, ilgi isteyen ve pasif karakterler olduğuna; erkeklerin ise güçlü, aktif ve başarılı karakterler olduğuna dair yargılar vardır. Bu kalıp yargıların toplum tarafından desteklenmesinin yanı sıra bu kalıp yargıları destekleyecek birçok kitle iletişim aracı, kitaplar, dergiler vb. de vardır (Dökmen, 2009, s. 133).

Bu biçimde şekillenen toplumsal yapıda kadın, erkeğin korumasına muhtaç, aciz bir varlık gibi değerlendirilir. Erkek ise kadının sorumluluğunu da almış, aklı başında, işi olan ve haneye para getirebilen bir birey olarak değerlendirilir. Bunun gibi toplumsal mitlerin süregelmesiyle erkeğin kadın üzerindeki tahakkümü artmıştır. Kadının üzerinde tahakküm kuran erkek, kadını gözetlemeye başlamış ve toplumun yön verdiği kalıp yargılara göre kendisi dışında gelişen bir olay olduğunda müdahale etme hakkını kendinde bulmuştur. Tıpkı iktidarın toplum üzerindeki gözetimi gibi cinsiyetler arasındaki iktidar olan erkek de kendini, gözetleyerek ve gerekli yerde müdahale ederek var eder.

Medya ise bireyleri belirli kategorilere sokar ve bu bireylerin niçin bu kategoride olması gerektiğine dair fikirler sunarak izleyiciyi buna inandırır. Medya tarafından oluşturulan bu kategoriler gerçek yaşamda da insanları buna göre yargılamamız gerektiğini düşündürür. İnsanların medyada temsil edilmesi "algısal kümelerin" inşa edilmesini ve yeniden üretimini sağlar (Burton, 2008, s.111). Medyanın yeniden ürettiği bu kümelerin başında toplumsal cinsiyet rolleri gelir.

R. Coward'a göre modern toplum öncesi kadınların davranışlarını devlet, aile veya dini kurumlar kontrol etmekteyken, günümüzde bu kontrol kitle iletişim araçları tarafından yapılmaktadır. İkincil cins olarak görülen kadının bedeni ve davranışları, ege-men ideolojinin isteğine göre yeniden üretilmektedir (Coward, 1993: 85. akt. İmançer, 2006, s. 47). Erkekler ise yaşadıkları zorlukların ardından kazanılan erkekliğin, sürekli olarak pekiştirilmemesi halinde kaybedilebileceği korkusunu ciddi bir sorun olarak algılamaktadır (Oktan, 2008. akt. Altınoluk, 2018, s. 170). Bu nedenle erkekler de medya tarafından sürekli olarak değişen erkeklik (Altınoluk, 2018, s. 178) tanımına göre hareket etmektedir. Fakat hala medyada ataerkil yapıya uygun olarak hegemonik erkeklik modeli öne çıkmaktadır.

Televizyon programlarındaki içerikler izleyici tarafından gerçeklerin sunum biçimi olarak algılanır. Bu programlardaki karakterler izleyici tarafından ne ölçüde benimsenir ve yakın bulunursa programlar o kadar çok izlenir (İmançer, 2006, s. 58). Bu bağlamda sıradan insanların hayatlarını konu edinen televizyon programları, insanların ilgisini daha fazla çekmektedir.

3- Gözetim ve Gözetim Toplumu Kavramları

Gözetim, geçmişten günümüze var olan bir olgudur. Neyin doğru veya yanlış olduğunun denetlenmesi, ilerlemenin görülmesi, örgütlenmek veya korunmak amacıyla insanlar eskiden beri diğerlerini izlemişlerdir (Canpolat, 2005, s. 130). Fakat gözetim denetimi kapitalizm, küreselleşme ve bununla beraber modernitenin etkileriyle yaygınlaşmış, dünya, adeta Büyük Birader²'in gözlediği bir dünyaya dönüşmüştür.

Gözetim kavramına bakmadan önce görmek kavramına bakmak gerekir. Berger, görme eyleminin önemini, sözden önce gözün geldiğini ve çevreye dair ilk fikirlerin görme eylemiyle gerçekleştiğini söyleyerek anlatmıştır (Berger, 2020, s. 7-8). Altunay (2003, s. 134), bakmak, görmek ve gözetim arasındaki ilişkiyi şu şekilde açıklar: “Gözlerimiz açık kaldığı sürece görürüz ve görebildiğimiz sürece de bakarız. Bakmak, görme eylemimizi yönlendirmemizdir; görmek için gözlerimizi bir şey üzerine çevirmemizdir. Bakma eylemimizi yoğunlaştırdığımızda ve gizli bir şekilde başkasının üzerine yönlendirdiğimizde ise farklı bir kavram ortaya çıkıyor, gözetlemek...”

Altunay (2003, s. 134)'ın ifadesi gözetleme kavramının temelini açıklayan bir ifade olarak karşımıza çıkarken, gözetlemek ve gözetim kavramları modern dünyada daha derin anlamlar ifade etmektedir. Bu bağlamda iki tanımdan söz etmek mümkündür. Gözetim, öncül anlam olarak bireyler hakkında daha sonra kullanılmak üzere toplanmış bilgiler anlamını taşıırken, ikincil anlam olarak, bazı bireylerin, başkaları üzerinde baskı kurarak onların davranışlarını direkt olarak incelemesi anlamında kullanılır (Giddens, 2008, s. 24, Karakehya, 2009, s.325. akt. Tümürtürkan, 2010, s. 4) Lyon (2006, s. 14) ise gözetim kavramını “etkilemek, yönetmek, korumak veya yönlendirmek amacıyla kişisel bilgilerin rutin ve sistematik olarak gözlemlenmesi” şeklinde tanımlar (akt. Akdağ, 2015, s. 9).

² Büyük Birader (Big Brother), George Orwell'in 1949 yılında yayımlanan “1984” isimli romanındaki kurgusal bir karakterdir.

Marx'a göre gözetim ve denetim ilişkileri toplumsal sınıf bağlamında incelenirken Weber'e göre bu ilişkiler "ayrıntılı kayıt ve dosyalama" ile devlet kurumlarının birey üzerinde kurduğu baskıyı ifade eder (Dolgun, 2006a, s. 532. akt. Tümurtürkan, 2010, s.6). Habermas'a göre gözetim, özel hayat ve kamusal alanla ilişkilidir ve iktidarın hegemonyasını güçlendirmektedir (Habermas, 2002. akt. Bitirim Okmeydan, 2017, s. 55). Gözetim toplumu içinde özel hayatın gizliliği tehdit altındadır ve özel bilgiler her an iktidarla paylaşılabilir. Gözetim kavramı, iktidarın birtakım kurumsal araçlarla çoğunluk üzerinde kurduğu hegemonik baskıyı ifade eder (Bitirim Okmeydan, 2017, s. 54). Gözetim kavramının, sosyal ilişkilerin başlangıcı kadar eski olduğu düşünülürse (Canpolat, 2005, s. 130; Lyon, 1997, s. 39; Dolgun, 2005, s. 25. akt. Akdağ, 2015, s. 14) bu tanımların modernitenin ortaya çıkardığı toplumu betimlediği söylenebilir.

Giddens'a göre modernitenin yarattığı toplumu geleneksel toplumdan ayıran dört "kurumsal mekanizma" vardır. Bunlardan ilki ihtiyaç fazlası üretimin devamlılığını sağlayan ve var olanların metalaşması üzerine kurulu bir düzen olan kapitalizm, ikincisi üretim tekniklerinin değişimini ifade eden sanayileşme, üçüncü ve dördüncüsü ise modern toplumun gündelik yaşamını yeniden düzenleyecek olan gözetim ve denetim sistemleridir (Giddens, 2004: 63; 2010: 21 28-30. akt. Akdağ, 2015, s. 20-21; Bitirim Okmeydan, 2017, s. 59).

Gözetim ve gözetim toplumu kavramları hakkında en geniş araştırma Michel Foucault tarafından yapılmıştır. Foucault, kamu önünde ağır bedensel cezalar yerine bireyin, sosyal disiplin çerçevesinde şekillendirilmesi yönünde bir yaklaşım geliştirmiştir. Bu yaklaşım, bireyleri tamamıyla iktidarın eline bırakan bir yapı konumundadır. Foucault, gözetim kavramını anlatmak için Bentham'ın geliştirdiği Panoptikon isimli hapishane modelini ele almıştır (Canpolat, 2005, s. 132).

3.1- Panoptikon

19. yüzyıl öncesinde suç, yöneticiye karşı yapılan bir davranış olarak görülmektedir ve ceza olarak çeşitli işkenceler uygulanmaktadır (Canpolat, 2005, s. 128). Foucault'ya göre bu işkence sisteminin yerini, modern dönemle beraber disiplin sistemi almıştır. Geçmiş yüzyıllardaki fiziksel acı veren ceza sistemi modern dönemle beraber yerini psikolojik acı ve özgürlük yitimine bırakmıştır (Cevizci, 2018, s. 1140). Bireyleri disiplin altında tutmanın en kolay yolu ise gözetim altında olduklarını hissettirmektir. Disiplin, yalnızca yasaya karşı gelen bireye değil, iktidarın hegemonyasının altında yer alan tüm bireylere uygulanabilmektedir (Canpolat, 2005, s. 129). Bentham'ın modelini iktidar bağlamında ele alan Foucault'ya göre panoptikon modeli hastanelerden okullara, dini kurumlardan hapishanelere veya fabrikalara kadar iktidarın işlediği her kurumda ele alınabilir. Bu sistem iktidarın hegemonyasını her daim hissettirmektedir (Bitirim Okmeydan, 2017, s. 58; Cevizci, 2018, s. 1141). Ceza alanındaki değişikliklerle beraber cellatlar yerini, kendini bir otorite yerine koyan ve kendi alanında uzman, din insanı, hekim, eğitmen gibi bir orduya bırakmıştır (Cevizci, 2018, s. 1140; Canpolat, 2005, s. 129).

Foucault'nun ordu olarak bahsettiği kişiler ve bu kişilerin hizmet ettiği kurumlardan Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* (1970) kitabında geliştirdiği

ideoloji yaklaşımı bağlamında bahseder. Ona göre devletin baskı aygıtları olarak adlandırdığı polis, ordu, hapisane gibi aygıtlarla beraber, dini kurumlar, okullar, hukuk sistemi gibi devletin ideolojik aygıtı da mevcut üretim ilişkilerinin korunması ve yeniden üretilmesi için iktidara hizmet eden yapılardır (Cevizci, 2018, s. 1083). Devletin İdeolojik Aygıtları, var olan sistemi yeniden üretilip propaganda aracılığıyla topluma iktidarı destekleyecek söylemler aktarır. Bu aygıtlar sayesinde doğuştan itibaren bireylere neyin nasıl olması gerektiği öğretilir ve bireylerden bu öğretilen davranış kalıplarına uyması beklenir. Feodal toplumlarda devletin en önemli ideolojik aygıtı kiliseydi, günümüz toplumlarında kilise, yerini medyaya bırakmıştır (Yaylagül, 2019, s. 118).

Foucault, gözetim kavramını açıklamak için Jeremy Bentham'ın 1791'de yayınladığı hapisane modelini ele alır (Akdağ, 2015, S. 51). Panoptikon modelini sosyal bilimlere Foucault kazandırmış olsa da Bentham'ın asıl amacı toplumun "öteki"lerini ıslah ederek iktidarın özümsemesini sağlayacak bir hapisane dizaynıdır (Öztürk, 2013, s. 134). Foucault, bu hapisaneyi şöyle betimlemiştir (Foucault, 1992, s. 251):

"(...)çevrede halka halinde bir bina, merkezde bir kule; bu kulenin halkanın iç cephesine bakan geniş pencereleri vardır; çevre bina hücrelere bölünmüştür, bunlardan herbiri binanın tüm kalınlığını katetmektedir; bunların, biri içeri bakan ve kuleninkilere karşı gelen, diğeri de dışarı bakan ve ışığın hücreye girmesine olanak veren ikişer pencereleri vardır. Bu durumda merkezi kuleye tek bir gözetmen ve her bir hücreye tek bir deli, bir hasta, bir mahkûm, bir işçi veya bir okul çocuğu kapatmak yeterlidir. Geriden gelen ışık sayesinde, çevre binadaki hücrelerin içine kapatılmış küçük silüetleri olduğu gibi kavramak mümkündür. Ne kadar kafes varsa, o kadar küçük tiyatro vardır, bu tiyatrolarda her oyuncu tek başınadır, tamamen bireyselleşmiştir ve sürekli olarak görülebilir durumdadır(...)"

Panoptikon modelinin merkezindeki kulede bir gözetmen vardır. Hücreler ise hem içeriye hem de dışarıya bakan iki pencereye sahiptir. İçeriye bakan pencere kuleyi görmekte, dışarıya bakandan ise içeriye ışık girmektedir. Bu sayede hücrelerde gözetmenin göremeyeceği hiçbir karanlık nokta bulunmamaktadır. Gözetmen herkesi ve her şeyi görebilirken, gözlenenler gözetmeni asla görememektedir. Bu sayede ne zaman gözlendiklerini bilmeyen mahkûmlar hareketlerini her an gözleniyormuşçasına düzenleyecek ve sonucunda kendi kendini denetleyebilir hale geleceklerdir. Bu sayede iktidar sürekli işleyebilir halde olacaktır (Canpolat, 2005, s. 132; Öztürk, 2013, s. 134-135).

3.1.1- Süperpanoptikon

Mark Poster, gelişen enformasyon teknolojilerini göz önünde bulundurarak Foucault'nun sosyal bilimlere kazandırdığı panoptikon kavramını geliştirerek süperpanoptikon kavramını ortaya atmıştır. David Lyon ise bu kavramı elektronik panoptikon olarak geliştirmiştir (Akdağ, 2015, s. 74; Öztürk, 2013, s. 138).

Gözetim sistemleri bireyleri her an, her noktadan gözetler vaziyettedir. Ödeme-

lerin yapılıp yapılmadığı, en son haberlerden haberdar olup olunmadığı, oy verme hakkı, kredi kartı harcamaları gibi olaylar bireye özelmış gibi görünse de gözetim sistemleri tarafından her daim takip altındadır (Canpolat, 2005, s. 130; Tümtürkan, 2010, s. 15). Kredi kartı almak için doldurulan form süperpanoptikonun en önemli belgelerinden biridir; forma yazılan kişisel bilgiler, iktidarın bireyi her an gözetim altında tutmasını sağlayan bir fonksiyona sahiptir (Öztürk, 2013, s. 138).

Gelişen teknolojiyle birlikte daha özgür bir ortamın sağlanacağı söylenece de elektronik gözetim aygıtlarıyla özgürlük ve mahremiyet alanları ihlal edilmeye başlanmıştır. Bu gözetim aygıtlarının bir kısmı insan hayatına zorunlu olarak dahil edilirken, (güvenlik gerekçesiyle alışveriş merkezlerinde çantaların aranması, iş giriş-çıkış saatini kontrol etmek için kullanılan kartlı sistemler) bir kısım gözetim aygıtı da bireylerin hayatına kendi tercihleriyle girmektedir (Çaycı & Çaycı, 2016, s. 159). Hemen her sokakta bulunan ve her şeyi gözetleyen kameralar panoptikonun genişletilmiş ve elektronikleşmiş versiyonudur denebilir (Koskela, 2006: 163-181; Dubbeld, 2006: 182-205; Pole, 2006: 206-220. akt. Öztürk, 2013, s. 139). Gözetlendiğinin farkında olan insanlar buna göre kendi kendini disiplin edebilen bireylere dönüştürülmüştür. İnsanlar, iktidarın kuralları çerçevesinde hareket etmeyip yasalara karşı koyan kişilerin, Devletin Baskı Aygıtları tarafından bir biçimde bulunup cezalandırıldığını, medyanın sunduğu bilgilerle sınırlı olarak her daim görmektedir. Bu da bireylerde korku yaratıp, bireyin kendi kendini disiplin etmesini sağlamaktadır.

Bauman'a göre süperpanoptikon, "panoptikonun sibermekâna taşınmış güncel bir versiyonu"dur. Bauman, teknolojik gelişmelerle beraber gözetimin zorunluluktan ziyade rızaya dayandığını ve eğlenceli bir hal aldığını belirtir (Bauman, 2010. akt. Akdağ, 2015, s. 74). Günümüzde katı gözetim kurallarının yerini eğlenceli gözetimin alması, Orwell'in 1984'ünden, Huxley'nin *Cesur Yeni Dünya* (1932) 'sına geçişin habercisi niteliğinde sayılabilir.

3.2- Sinoptikon

Panoptikon "azın çoğu" izlemesiyle, "çoğunluğun azı" izlemesini anlatan sinoptikon kavramı (Öztürk, 2013, s. 140), 1997 yılında Norveçli sosyolog Thomas Mathiesen tarafından ortaya atılan bir kavramdır (Bitirim Okmeydan, 2017, s. 60). Baumann'a göre sinoptikon, "kendin yap panoptikonu"dur ve azınlığın çoğunluğu izlemesi yerine çoğunluğun azınlığa hayran bırakılması biçiminde işler (Gücüyener, 2011, s. 88). Bu şekilde bakıldığında sinoptikonun en önemli araçları kitle iletişim araçları ve özellikle televizyondur.

Farklı din, dil, ırk, gelenek ve kültüre sahip olan insanlar, kitle iletişim araçları ve özellikle televizyon sayesinde aynı mesajlara maruz bırakılır (Öztürk, 2013, s. 140). Bu durumda kültürler farklı olsa da kültürlerin temelinde yatan düşüncenin aynı olmasına sebep olur. Kültürlerin temelde aynı fikre dayanmasının en önemli sebeplerinden biri televizyondur. Mathiesen'e göre Foucault, televizyon ve onun ardında yer alan düşüncüyü göz ardı etmiştir. Ona göre iktidar beden kontrolünün yanında zihin kontrolünü de elde etmek istemektedir. Panoptikonda çoğunluk, azınlık tarafından izlendiğini düşündüğü için

kendi disiplinini kendi uygulamaktadır fakat, sinoptikonda iktidar, azınlığı çoğunluğa izleterek toplumsal normları ve egemen söylemi oto kontrol yöntemiyle bireylerin zihnine ekmektedir. Mathiesen, gözetimi gösteri kavramıyla açıklamaktadır (Akdağ, 2015, s. 102-103). Fakat Foucault yaşanan toplumun gösteri değil gözetim toplumu olduğunu vurgular (Canpolat, 2005, s. 137).

Yeni teknolojilerle beraber insanlar medya tarafından yayılan hemen her mesajdan aynı anda haberdar olmaktadır. McLuhan bunu “küresel köy” kavramıyla açıklar (Yaylagül, 2019, s. 70). Bu bağlamda sinoptikon, panoptikonun aksine zaman veya mekân bağlamından sıyrılıp “evrensel ve mekansız” bir model olarak ele alınabilir (Gücüyener, 2011, s.90). Öztürk’e göre panoptikonun seyredilene, sinoptikonda seyredene dönüşmüştür. Panoptikonda gözetlenen devamlı bir baskı altındadır; sinoptikon ise bu baskı yerine eğlence ve haz duygusunu kullanır (Öztürk, 2013, s. 142). Bu sayede bireyler baskı altında kalmadan, eğlence amaçlı izledikleri fakat ideolojik söylemlerin yayıldığı programların başında adeta kitlenirler. Televizyonun sunduğu içeriklerin eğlenceli olması, bireylerin gözetlenme duygusunu arka plana atmasına sebep olmaktadır.

Mathiesen, sosyal davranışların düzenlenmesi için televizyon karakterlerinin benzer özelliklere sahip olduğunu söyler. Medyanın imajlar yarattığını ve bu imajları aktaran ve seyredilen azınlığın, çoğunluğu kendilerine hayran bırakan kişiler olduğunu belirtir. Medyanın yarattığı kişiler bilgi aktarabilir ve şekillendirebilir; gündem oluşturabilecek veya gündemi değiştirebilecek güce sahip kişilerdir (Mathiesen, 1997, s. 226. akt. Akdağ, 2015, s. 106; Burton, 2008, s.117). Seyredilenler; seçkin yıldızlar, politika, bilim, spor dünyasından eleme yöntemiyle seçilmiş kişilerdir. Seyredilenler, seyredenlere yaşam hakkında çeşitli bilgiler verirler ve kendi yaşamlarında bu biçimde davrandıklarını vurgulayarak imrenme yaratırlar (Öztürk, 2013, s. 142). Ekran artık bilgi almak veya gündemi takip etmek yerine azınlığı gözetlemek için kullanılmaktadır. Çoğunluk, azınlığı gözetleyerek kendi yaşam çizgilerini onların söylemlerine göre belirlemektedir (Gücüyener, 2011, s. 94). Modern topluma geçiş süreci göz önüne alındığında, geçmişten beri gözetlenen topluma televizyonla beraber ilk kez kolay ve yasal bir biçimde gözetleme olanağı sağlanmıştır. Televizyon programları, kurgu dahi olsa gerçek insanlarla gerçek olayları sunduklarını iddia ettiklerinden dolayı izleyici, aynadan kendini izliyor hissine kapılır (Altunay, 2003, s. 137).

Fakat izleyicinin kendini izlediğini sandığı ayna “kara ayna”dır. Bu ayna, izleyicinin kendisi gibi sıradan insanların hayatlarını gerçek bir biçimde izlediği imajını yaratırken aslında izleyici, “kara ayna”dan çıkan söylemlerle beraber ideolojiye uygun hale getirilir. Gözetlediğini sanan izleyici aslında gözetlenirken, iktidarın söylemleri bağlamında şekillendirilir ve uysallaştırılır.

4- “Kısmetse Olur” Programının Eleştirel Söylem Analizi 4.1- Program Künyesi³ ve İşleyişi

Yapım: Production House

Yapımcı: Caner Erdem

Haluk Şirin

Yönetmen: Volkan Gültekin

Metin Karaarslan

Sunucu: Seda Akgül

Gelin Adayları: Ceyda Kırıcı

Cansel Çördük

Daniela Grejdeanu

Mehtap Taşkırın

Ayşenur Aydoğdu

Ayça Ekin Beğen

Demet Kasar

Duygu Yıldırım

Damat Adayları: Serhan Çeliker

Emre Ubeyli

Tankut Denker

Eser West

Ercan Çiftçi

Melih Toğay

Erdem Dalfıdan

Murat Özbakan

Kısmetse Olur programı, gelin ve damat adaylarının yan yana fakat ayrı evlerde 12 saatini geçirdiği bir işleyişe sahiptir. Bazı zaman aralıklarında sunucu Seda Akgül, yarışmacıları “kırmızı oda” ismi verilen bir odada baş başa vakit geçirmeleri için davet eder. Aynı zamanda Seda Akgül belirli aralıklarla yarışmacıların evlerine uğrayarak onlara diğer evde ne olduğuna dair bilgiler verir; bulunduğu evdeki yarışmacılardan yorumlar alır. Çeşitli oyunlar ve yarışmalar sonucunda yarışmacılar birbirlerinin evine gidebilmekte ve diğer evde daha fazla vakit geçirerek diğer yarışmacıları daha yakından tanıyabilmektedir. Farklı oylama sistemleriyle⁴ programda bazı yarışmacılar korunurken, bazı yarışmacılar elenmekte ve yerine yeni yarışmacılar gelmektedir.

4.2- Amaç ve Önem

Bu çalışmada, Production House’un 2015-2017 yılları arasında Kanal D ekranında yayınlamaya başladığı, sunuculuğunu Seda Akgül’ün yaptığı *Kısmetse Olur* isimli televizyon programı eleştirel söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir. Bu araştırmanın çıkış noktasında şu sorulara cevap aranmaktadır:

³ Yarışmaya katılan gelin ve damat adayları haftadan haftaya değişmektedir. Bu künyede çalışmada ele alınan ilk haftanın yarışmacıları yer almaktadır.

⁴ Programda 3 farklı oylama yer alıyor:

1. Ödül Oylaması: Her hafta her iki takımdan birer kişi seçiliyor. Seçilen 1 kız ve 1 erkek aday hem 10 Bin TL kazanıyor hem de o hafta elenemiyor. Ayrıca karşı takımdan seçecekleri birer kişi ile özel bir ödülün (yemek, eğlenece, vb.) sahibi oluyor.

2. Koruma Oylaması: Her hafta her iki takımdan birer kişi seçiliyor. Seçilen 1 kız ve 1 erkek aday o hafta elenemiyor.

3. Eleme Oylaması: Her hafta her iki takımdan birer kişi seçiliyor. Seçilen 1 kız ve 1 erkek aday yarışmaya veda ediyor. Onların yerine ise birer yeni yarışmacı katılıyor.

Oylamalar ya takımların kendi içinde ya takımlar arası çapraz şekilde ya da SMS ile halk tarafından yapılıyor. (TV Programları- Programlar- Kısmetse Olur, 2015).

- Toplumsal cinsiyet rolleri gözetim altında farklılık gösterir mi?
- Gözetim toplumunda toplumsal cinsiyet rolleri yeniden üretiliyor mu?
- İktidarın söylemleri bağlamında diğer bireylerin davranışlarında değişiklik oluyor mu?

Araştırmanın amacı, toplumsal cinsiyet rollerinin gözetim altında nasıl şekillendiğinin bilimsel açıdan incelenmesidir. Araştırmanın konusu ise, toplumsal cinsiyet rollerinin gözetim altında nasıl şekillendiği, erkek ve kadın bireylerin bu rolleri üretirken nasıl estetize edildiği merakından ortaya çıkmıştır. Değişen derecelerde olmakla beraber, hepsi olmasa da çoğu teknoloji şöyledir: Erkekler tarafından kadınlardan daha iyi kullanılabilmesi için tasarlanmıştır, ya da sosyal bağlamları içerisinde erkekleri güçlendirirken kadınları güçsüzleştirir. Gözetim sistemlerinin mantığı sosyal alanlara uygulanıp, insanlar ve yöntemleri kontrol etmekte kullanıldığında sosyal eşitsizlikler daha da somutlaşır ve gözden kaybolur. Gözetim yoluyla sosyal kontrol uzaktan veya sistemin otomatik bir parçası olarak gerçekleştiğinden, bu eşitsizliklerin toplu problemlerden ziyade bireysel olarak algılanması daha olasıdır (Monahan, 2009, s. 287). Bu da gözetlenen bireyin farkında olması durumunda davranışlarının ona göre şekil almasına sebep olur. Erkek, gözetlendiğinin farkındayken daha da erkeksi, kadın ise daha çekingen davranır. Bu, kültürel normların getirdiği bir davranış biçimidir.

İktidar, toplumda kabul edilmesini istediği söylemleri medya aracılığı ile topluma yayar. Çoğunluğun azınlığı izlediği sinoptikon toplumunda elemelerden geçerek toplumun karşısına çıkan modeller, kültürel söylemleri yaymakla yükümlüdür. Bu çalışmanın önemi ise günümüzde çok fazla tartışılan toplumsal cinsiyet ve rollerinin gözetim bağlamında nasıl şekillendiğinin tartışılmasıdır.

4.3- Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini 2007-2017 yılları arasında yayımlanan tüm evlilik programları oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini ise o dönemde yayımlanan diğer evlilik programlarından farklı formata sahip olan *Kısmetse Olur* isimli evlilik programının ilk 6 bölümü oluşturmaktadır. Amaçlı örneklem seçiminin nedeni, programın ilk altı bölümünde programın formatının anlaşılması, gelin ve damat adaylarının tanınması ve diğer adaylardan isteklerinin açıkça belirtilmesidir.

6 bölüm incelenmesinin sebebi ise programın bir haftalık döngüsünün tamamlanması ve programın formatının daha rahat anlaşılmasıdır.

4.4- Yöntem

Bu çalışmada gözetim ve toplumsal cinsiyet kavramları bir arada incelenmiştir. Bu kavramları bir arada inceleyen çalışma çok fazla bulunmamaktadır. Literatürdeki açığı gidermek amacıyla toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretildiği, gözetim ve gözetleme üzerine kurulu, *Kısmetse Olur* isimli evlilik programı seçilmiştir. Diğer evlilik programları yerine bu programın seçilmesinin nedeni bu programın, diğer evlilik programlarından (Zuhal Topal'la İzdıvaç (2009-2017), Su Gibi (2008-2013), Esra Erol'la Dest-i İzdıvaç/

Evlen Benimle (2007-2017), Evleneceksen Gel⁵(2015-2017)) farklı bir formata sahip olmasıdır. Diğer programların aksine Kismetse Olur programında evlenmek isteyen 7 kadın ve 7 erkek adayı, 12 saat boyunca ayrı fakat yanyana mekanlarda bulunmaktadır. Çeşitli oyunlar sonucunda erkek ve kadın adaylar birbirleriyle görüşebilmektedir.

Her hafta final bölümünde halk oylaması sonucunda bir gelin ve bir damat adayı elenmekte, yerine yeni yarışmacılar gelmektedir. Çeşitli ödül oyunları, ailelerin ev ziyaretleri, aynı mekanda günün yarısını geçirme gibi farklılıklarından dolayı bu program, türdeşlerinden ayrılmaktadır.

Bu çalışmanın yöntemi eleştirel söylem analizi olarak belirlenmiştir. Söylem, sosyal hayatla iç içe bir eylemdir ve bu kavrama farklı yaklaşımlarla farklı açıklamalar getirilebilir. Foucault'ya göre her bireyin farklı olması bireylerin söylemlerinin de farklı olmasına sebep olmaktadır. Söylem, bireylerin yarattığı bir şey değil, mevcut sosyal düzende var olan anlamlardır. Var olan semboller ve anlamlar arasında bağ kuran söylemler, toplumun olayları nasıl düşüneceklerine dair anlatımlar içerir (Çelik & Ekşi, 2008, s. 100).

Söylem analizinde incelenecek söylemler metin haline dönüştürülerek ayrıntılı biçimde analiz edilir. (Altınoluk, 2018, s. 172). Söylem analizinin hedefi dilin ne yaptığı ve söylemlerle ne başarılıdır. “Eleştirel söylem analizi, güç, hâkimiyet, hegomanya, sınıf farkı, cinsiyet, ırk, ideoloji, ayrımcılık, çıkar, kazanç, yeniden oluşturma, dönüştürme, gelenek, sosyal yapı ya da sosyal düzen gibi temaları ön plana çıkaran ve araştırma alanı olarak bu konuları işleyen söylem analizi yöntemidir” (Çelik & Ekşi, 2008, s. 113). Bu çalışmada “Kismetse Olur” isimli televizyon programının ilk 6 bölümünün söylemleri metine dökülmüş ve analiz edilmiştir.

4.4- Sınırlılıklar

Bu çalışma Nisan 2021’de başlamış ve Temmuz 2021’de tamamlanmıştır. Çalışma, 2009-2017 yılları arasında yayınlanan evlilik programlarından *Kismetse Olur* programı ile sınırlandırılmıştır. Aynı zamanda bu programın yayınlanan 430 bölümü arasından ilk 6 bölüm incelenmiştir.

4.6- Verinin Toplanması

Programın incelenen bölümlerine internet aracılığıyla erişim sağlanmıştır.⁶ Toplam 6 bölüm izlenmiş ve bölümlerdeki diyaloglar metne dökülerek eleştirel söylem yöntemiyle analiz edilmiştir.

⁵ (Altınoluk, 2018), evlilik programları 2017 yılının ikinci yarısında RTÜK kararı ile yayından kaldırılmıştır.

⁶ <https://www.youtube.com/channel/UCW0OoKDNMH7b6HcWINTqzA>

4.7- Bulgular, Analiz ve Yorum

Çalışmada gözetim bağlamında gelin ve damat evlerinin görünüşleri incelenmiş, aynı zamanda adayların söylemleri detaylı biçimde analiz edilmiştir. Programın ilk bölümünden itibaren gözetim altında toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl yeniden üretildiği fark edilmektedir. Programın ilk bölümünde Seda Akgül ilk olarak gözetleyenlere yani seyredenlere gelin ve damatların yaşayacakları evi tanıtmaktadır. Bu evlerin tanıtılmasındaki amaç, izleyicilerin gözetlenen ortama hakim olması gerekliliğidir. Ayrıca evlerin, cinsiyet kavramı göz önünde bulundurularak dekore edildiği görülmektedir.

4.7.1- Gelin ve Damat Evlerinin Analizi

Bu program, diğer programlardan farklı olarak tek bir stüdyoda adayların birbirlerine talip olması şeklinde değil (Altınoluk, 2018, s. 174), 7 kadın ve 7 erkek yarışmacıdan oluşan iki farklı grubun, ayrı iki evde, günde 12 saatlerini beraber geçirmesi şeklinde ekranlarda yer alan bir programdır. Kadın ve erkeklerin yaşadıkları evlerin dekorasyonunun farklı oluşu, bu evlerin toplumsal cinsiyet rollerine göre şekillendiğini göstermektedir.

İlk bölümün başında tanıtılan gelin evinin mobilyaları ve aksesuarları, damat evine göre daha renklidir. Gelin evinde süslü avizeler ve yapay çiçekler dikkat çekerken damat evindeki aksesuarlar daha sadedir. Gelin evinin mutfağı açık renkli dolaplarla kuşatılmışken, damat evinin mutfağı siyah ağırlıklı olup erilliği vurgulamaktadır. İlk bölümde tanıtılarak evlere giren kadınların evi tanımak için ilk baktıkları yer mutfak iken, erkekler eve girdiklerinde mutfakla neredeyse hiç ilgilenmemişlerdir. Örneğin mutfaka ilk giren gelin adayı Mehtap Taşkıran'ın dolaptaki yemek takımlarına bakarak *"Of, gelin takımlarımız falan, her şeyimiz hazır"* söylemi, kadının mutfakla olan ilişkisinin yeniden üretiminin dışavurumudur.

Seda Akgül'ün evlerin tanıtımı esnasında *"Karşılıksız aşklar yaşanırken bu evin duvarları onlara şahitlik edecek"* söyleminin kameraya doğru söylenmesi ise aslında bu aşklara şahitlik edecek olanların seyredenler olduğunu kanıtlayan bir sahnedir. Aşklara şahit olan evin duvarları değil, çevredeki kameralar ve bu kameraların kayıtları sayesinde özel hayatı gözetleyen seyredenlerdir. Medya yoluyla gerçekleştirilen gözetleme gönüllülük esasına dayanmaktadır.

"Gözetleyen, izinli gözetleme yaparken gözetlenen ise gönüllü gözetlenmeyi kabul eder." Bu durumda panoptikon modelinde zorunlu olarak karşımıza çıkan gözetim kavramı sinoptikonla beraber gönüllü hale gelmiş; bu da gözetleyen hazzını açıkça yaşamasına neden olmuştur (Kocabay Şener, 2016, s. 57). Gözetlenen de gözetleyen gibi haz aldığından ve izlenmekten hoşlandığından dolayı gözetlenmesine izin vermektedir.

Yarışmacıların evlerinde ortak olan detay, büyük bir televizyonun evin en dikkat çekici yerinde yer almasıdır. Bu televizyon yarışmacıların vakit geçirmesi için orada değildir; yarışmacılar bu televizyondan gelen direktiflerle hareket ederler. Kimin kırmızı odaya gideceği, kimlerin bahçeye çıkacağı veya diğer eve gideceği bu televizyonlarla

yarışmacılara söylenir. Televizyondan verilen bu direktifler yarışmacılar tarafından mutlulukla karşılanır. Hayatın her alanında olduğu gibi bu yarışmada da Büyük Birader'in gözü "gönüllü gözetlenenler"ın üzerindedir ve Büyük Birader, onların ne yapması gerektiğini söylemektedir. Fakat burada Orwell'in düşündüğü gibi zorunlu ve nefret edilen bir denetim değil, Huxley'nin Cesur Yeni Dünya'sındaki hazza dayalı denetim vardır. Artık Büyük Birader'in otoritesi, haz üzerine kurulu bir gözetime dönüşmüştür.

4.7.2- 1. Hafta, 1. Bölüm: Tanışma

Kismetse Olur isimli programın sunucusu Seda Akgül'ün yarışmacıların evlerini tanıtmasıyla başlayan birinci bölümün devamında, yarışmacılar tek tek evlere çağırılır. Adaylar evlere gelmeden önce ekrana onlar hakkında kısa birer tanıtım görüntüsü gelir. Bu görüntülerde yarışmacılar karşı taraftan isteklerini anlatmaktadır. Seyredenlere, gözetleyecekleri insanların evleri hakkında bilgi verildikten sonra kendileri hakkında da bilgi verilir.

Seda Akgül: Serhancım, bir cümle var benim çok dikkatimi çekti. Erkeğin ağırlığını bilecek kadından hoşlanırım demişsin. Nedir bu erkeğin ağırlığı?

Serhan Çeliker: Bana göre erkek her zaman otoritesini kurabilmeli. Bunu zaten kendi başarım olarak ben uygulayacağım karşımdaki insana. Buna saygı duyabilecek bir bayan aday arıyorum aslında.

Yarışmacılardan Serhan Çeliker (26)'in sunucu Seda Akgül ile gerçekleştirdiği bu diyalogda kurulmak istenen otorite, toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretimine katkı sağlamasının yanında iktidar olan erkeğin, kadın üzerinde gözetim yoluyla kurduğu tahakkümü anlatmaktadır. Sunulan bu erkek profili, kadını her an gözetleyen bir konumda, kadın ise erkeğin baskısı altında gözetlenen ve davranışlarını bu gözetleme davranışına göre belirleyen bir konumda yer alır.

Emre Ubeyli: Kız arkadaşımın kıyafetine asla karışmam. O sınırını ve haddini bilir.

Başka bir yarışmacı olan Emre Ubeyli (23)'nin tanıtım videosunda evlenmek isteyeceği kadın yarışmacının özelliklerinden bahseder. Yarışmacının tanımladığı kadın profili, erkeğin gözetiminin farkında ve davranışlarını onun isteyeceği biçimde düzenleyen kadın profilidir. Kadının kıyafet konusunda haddini biliyor olması, erkeğin gözetimi bağlamında tahakküm altında kalması ve aksi bir davranış sergilerse cezalandırılacağını biliyor olmasındandır. Bu cümleden anlaşılacağı üzere erkek, kadının sürekli bir gözetim altında olduğunun altını çizmektedir.

Mehtap Taşkiran: Hayallerimdeki adamla öyle bir bağımlı olmalı ki, bizi tanımayanlar bile birbirimize ait olduğumuzu anlamalı.

Kadın yarışmacılardan Mehtap Taşkiran (30)'ın bu söylemi, gözetim toplumun

da bireylerin başkalarının bakışlarına göre yaşadığının bir kanıtı niteliğindedir. Gözetlenen birey, gözetleyen bireylerin kendisini mutlu sanması üzerine yaşam kurmaktadır. Bunun nedeni de gözetlenmeden alınan haz ve yaşamına imrenilmesinin istenmesidir (Ataman&Çoban, 2016, s.35. akt. Bitirim Okmeydan, 2017, s. 53).

Ceyda Kırıcı: Erkek dediğin maço olmalı. Gerektiğinde bana kızmalı, ama yeri geldiğinde de benimle ağlayabilmeli.

Programın seyrinde kadınlar tarafından sürekli olarak dile getirilen “maçoluk” hegemonik erkeklik kavramıyla açıklanabilir. “Maço” erkek, kadın üzerinde tahakküm sağlayan erkek temsilidir (Altınoluk, 2018, s. 180). Gözetim bağlamında “maço” kavramı incelendiğinde, davranışları gözetleyerek denetleyen, kontrol eden ve gerektiği yerde müdahale edip yönlendiren birey olarak anlaşılabilmektedir. Bu çerçevede maço birey iktidar konumundadır ve hayatında olan bireylerin davranışlarını gözetler, denetler ve gereken yerde bireyin davranışlarını kısıtlayarak onu cezalandırır.

Erkeğin ağlaması, geleneksel ataerkil toplumda hoş karşılanmayan bir davranıştır. Fakat modernleşmeyle birlikte geleneksel erkek modeli de buna uyum sağlamış; geleneksel ve modernin harmanı olan bir “sentezlenmiş erkek” temsili ortaya çıkmıştır (Altınoluk, 2018, s. 180).

Seda Akgül: Buradaki gelin ve damat adayları çok şanslı çünkü tüm Türkiye'nin gözü önünde görücüye çıkıyorlar. Onlar birbirini göremeyecek ama onları devamlı izlediğiniz için not vereceksiniz, puan vereceksiniz ve bunları bize yollayarak haftanın birinci gelin ve damat adayını seçeceksiniz. Yani sizlere güveniyoruz. Bu doğru gelin ve damat adaylarının birleşmesi için interaktif bir program.

Sunucunun program formatına dair bu açıklaması, programın gözetleme üzerine olduğunun bir kanıtıdır. Yarışmacılar tıpkı geleneksel patriyarkanın desteklediği biçimde yani görücü usulü evliliğin hazırlığını yaparlar. Buradaki fark ise görücü usulündeki “görücü” olan ailenin yerini tüm izleyici kitlesinin almasıdır.

4.7.3- 1. Hafta 2. Bölüm: Oyunlar Başlıyor

Bu bölümde ortak yaşanan evde toplanılır ve gün kahvaltıyla başlar. Tıpkı sıradan olan çoğunluğun güne başlarken kahvaltı yapması gibi, ekrandaki imajların da güne kahvaltıyla başlaması, aynaya baktığını düşünen çoğunluğu ekrana daha da bağlar.

Demet Kasar (Ceyda kahvaltı hazırlarken): Ceyda, izlememiz seni rahatsız eder mi?

Ceyda Kırıcı: Etmez, izleyebilirsiniz

Bu diyalogda tıpkı sinoptikon modelindeki gibi gözetleyen birey, gözetlenen bireyden izin almaktadır. Bu soruyu soran Demet, tüm izleyiciler adına gözetlenen kişiden

izin almaktadır. İzleyici, kendi yaşadığı ev dışındaki özel mekanlarda nasıl yaşandığını merak etmektedir. Gözetlemenin nedenleri arasında merak, denetim, sınıflandırma ve güvenlik yer alır. Gözetleme denetlemeyi, gözetlenme ise denetlenebilir olmayı içerir (Kocabay Şener, 2016, s. 56).

Seda Akgül: Burada herkes Türk ailesinin normlarına, standartlarına, bizim ahlak yapımıza göre flörtler yaşıyor.

Mehtap Taşkıran: Keşke yanımızda kardeşimiz falan olsaydı başımızda duran.

Seda Akgül: Ben sana bir şey söyleyeyim mi? Onların hepsi sizi izliyor.

Evlilikten önce otoritenin ve gözetleyenin aile olduğu vurgulanmıştır. Evlenmek için gelen bireyler ailelerinin ve diğer izleyicilerin gözü önünde olduklarından yanlış, “ahlak dışı” veya kuralısızca davranışlar sergilemesi söz konusu olmamaktadır. Aksi takdirde yarışmacılar ilk olarak yarışmanın yaratıcıları, daha sonra da otorite olan aile ve izleyici tarafından cezalandırılır.

Ercan Çiftçi (Serhan'ın tesbih kullanması hakkında): Bence toplumun gözünde bu yanlış görünecek diyorum. Bu kadar toplumun önüne çıkıyorsunuz iyisi var kötüsü var, hoş karşılayacak olanı var karşılamayacak olanı var. Ben hoş karşılamayacak olanları düşündüğümde bence yanlış. Ben ekranda birinin tesbih çektiğini görsem rahatsız olurum bu kadar net.

Serhan Çeliker: Burada bir tek sen değilsin, ben Türk halkının önünde tesbih sallıyorum. Ama onlar beni tanıdıktan sonra anlayacaklar ki bu benim nazarımda sizlere ve onlara yaptığım bir saygısızlık değil.

Bu diyalog, önceki diyalogu destekler niteliktedir. Gözetlenenler, izleyiciler karşısında doğru davranmak durumundadır. Fakat hegemonik erkekliğin temsili olarak yarışmada yer alan Serhan, gözetleyen insanlara saygısızlık yapmadığını, izleyicinin kendisini izleyerek onun da izleyiciler gibi sıradan olduğunu anlayacaklarını vurgulamaktadır.

4.7.4- 1. Hafta 3. Bölüm: Gerçekten Baş Başa Mıyız?

Bu bölümde izleyici, “kırmızı oda”yla ilk kez karşılaşır. Kırmızı oda, birbirlerini beğenen yarışmacıların 5 dakika baş başa görüşme yaptığı bir odadır. Baş başa olmak vaadiyle odada buluşan yarışmacılar, tüm izleyicilerin gözetimi altında birbirlerini tanımaya çalışmaktadır. Aynı zamanda odada izleyicinin gözetimine aracı olan kameralar yer almaktadır. Adaylar bu odada birbirlerini tanımak için birbirlerine sordukları soruları, aslında tüm izleyicilerin yarışmacıları tanıması ve görücülük yapması amacıyla sormaktadır.

4.7.5- 1. Hafta 4. Bölüm: Kırmızı Oda

Bölümün başında Daniela Grajdeanu (23), eve “giriş saatini” kaçırmakta ve geç gelmektedir. Bunun sonucunda televizyon ekranında beliren bir yazıyla kırmızı odaya çağırılan Daniela, geç kaldığı için uyarı almıştır. 3 kez uyarı alan adaylar yarışmadan diskalifiye edilmektedir. Evin düzeni tıpkı bir fabrika gibi işlemektedir; yarışmacılar her gün aynı saatte gelip gönüllü gözetlenen olmakta, işine geç kalanlar ise Büyük Birader tarafından cezalandırılmaktadır. Aynı biçimde 12 saatin sonunda adayların evden çıkması için televizyon ekranında “12 saatiniz dolmuştur” yazısı belirmektedir.

Serhan Çeliker (Daniela ile kırmızı odadayken): Klasik bir Türk erkeğiym olmas gerektiği gibi. Herkes böyle olacak diye bir şey yok. Ama ben her zaman örf ve adetlerime bağlı yaşıyorum. Benim ailem de böyle yaşıyor ben de böyle yaşıyorum. Bundan da her zaman gurur duydum açıkçası.

Hegemonik erkekliğin temsili olarak yarışmada bulunan Serhan, toplumun erkeğe yüklediği rollere göre hareket ettiğini her fırsatta belirtmektedir. Serhan’ın söylemleri, hegemonik erkekliğin dışavurumunun yanında milliyetçilik imgeleri de içerir. Karşısındaki yarışmacının yabancı uyruklu olması, Serhan’ın Türk kimliğininin altını çizmesine sebeptir. Otorite sahibi erkek, birlikte olmak istediği kadının kendi örf ve adetlerine uygun olmasını istemektedir.

Ayşenur ve Serhan’ın kırmızı oda konuşmasında şöyle bir diyalog geçmektedir:

Ayşenur Aydoğdu: Erkek ağır olmalı. Benim yanımda baskın olmalı.

Serhan Çeliker: Senin yönetilmeye ihtiyacın var biliyorsun değil mi? Tamamen içimden gelerek böylüyorum bunu. Yani benim sohbetimizde gözlemediğim bu.

Ayşenur, programın başından itibaren kendi işinin patronu olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca mutfaka girmekten hoşlanmamaktadır. Bu da onun, toplumsal cinsiyet sınırlarını ihlal ettiğinin (Segal, 2013) bir göstergesidir. Fakat Ayşenur bunun yanında, erkeğin dominant olması gerektiğini söyleyerek toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üretir.

Serhan ise otorite sahibi erkek konumunun verdiği güçle, Ayşenur’un yönetilmesi gerektiğini bir nevi ıslah edilmesi gerektiğini dile getirir. Bu, panoptikon merkezli gözetim modelinin bir yansıması olarak görülebilir. İzlenerek yönetilen birey, sürekli izlendiğini düşünerek kendi disiplinini kendisi sağlar.

4.7.6- 1. Hafta 5. Bölüm: Oylama

Bu bölümde ilk kez yarışmacılar arasında bir koruma seçimi yapılmıştır. Yarışmanın ilk iki haftasında koruma altına alınan ve elenen yarışmacılar, diğer yarışmacılar tarafından belirlenirken, programın genel işleyişinde izleyicilerin SMS’leri

ile belirlenmektedir. İlk haftanın bu şekilde seyretmesinin nedeni ise izleyici oylarının henüz birikmemiş olmasıdır.

Ceyda Kırıcı (Ayşenur'la tartışma esnasında): Bunu bana söyleyemez.

Ayça Ekin Beğen: Bunu izleyenler görüyor zaten.

Azınlığı gözetleyen çoğunluk, tüm açılardan her evi, her yarışmacıyı ve yarışmacıların davranışlarını izleyebildiklerinden dolayı burada da izleyici yargı gücünün temsili olmuştur.

Ayça Ekin Beğen: Neden dışarıda değil de burada kısmet arıyorsun?

Emre Ubeyli: Dışarıda ne kadar çok tanırsan tanı sonuçta onun başka bir hayatı olacak diğer tarafta ve bunu bilemeyeceksin. Birlikte geçirdiğin zaman kısıtlı olacak. Ama burada bunu benim ailem, akrabalarım ve arkadaşlarım izleyecek. Sonuçta burada iki tarafı da gösteren görüntüler olacak ve insanlar bu şekilde yorumlarını bana söyleyebilecekler, gösterebilecekler. O yüzden ben sana hareketlerine, hal ve tavırlarına dikkat et diye uyarılarda bulunuyorum.

İzleyici, medyada kendini temsil edenleri gözetim altında tutmaktadır (Segal, 2013). Emre'nin açıklamasına göre herkesin izlendiği, başkaları tarafından gözetlendiği ortamlarda herkes toplum kurallarına uygun davranacağından dolayı, bu şekilde yaşanan ilişkilerin daha doğru olacağı kanısına varılmaktadır. Yaşanan ilişkinin gözetlenmesi, Emre açısından bir güvenilirlik ölçütü olmaktadır.

4.7.7- 1. Hafta 6. Bölüm: Hafta Finali

Seda Akgül: Tüm Türkiye'nin önünde, şu anda, dışarı (bahçeye) çıkıp, bu evden gitmesini istediğiniz adayın ismini yazacaksınız. (...) Kim giderse gitsin en az sizin kadar üzüleceğim. Çünkü biz sizleri saatlerce dışarıdan izliyoruz, alıştık, seviyoruz. İzleyicilerimiz de öyle.

Kadınların evindeki koruma oylaması sonrasında, kadınların korunmasını istediği aday Serhan Çeliker olmuştur. Toplumdaki kadınların mikro temsili olan kadın yarışmacıların Serhan'ı korumak istemesi, Serhan'ın toplum yapısına uygun olduğu düşüncesidir. Serhan, hegemonik erkekliğin alt modeli olan "delikanlılık" (laddism) ⁷modelinin temsildir. Bakımına özen göstermekte, aynı zamanda da tesbihi ve yakası kalkık gömleğiyle erkekliğini vurgulamaktadır (Altınoluk, 2018, s. 178).

Erkek yarışmacı adaylarının elemesi sonucunda Ercan Çiftçi elenmiştir. Ercan Çiftçi, geldiği ilk günden beri erkek hegemonyasını savunan ve evdeki otorite konumundaki Serhan Çeliker'in söylemlerine karşı çıkmış, Serhan ise bunun saygısızlık olduğunu her fırsatta dile getirmiştir. Serhan, ilk bölümden itibaren hegemonik erkekliği

⁷ "Havalı ancak kaba erkeklerin oluşturduğu bir alt grup" (Altınoluk, 2018, s. 187).

temsil eden kişi olmuştur. Diğer adaylar ve özellikle Emre, Serhan'a ne derece yakın olursa o kadar onaylanacağını düşünerek hareket etmiştir (Altınoluk, 2018, s. 179). Otoritenin yanında yer almak isteyen diğer yarışmacılar da Serhan'ın yanında olup Ercan'ın elenmesine katkıda bulunmuşlardır.

Erkeklerin evindeki koruma oylamasında ise kadın yarışmacılardan Daniela koruma altına alınmıştır. Daniela'nın seçilme nedeni erkekler ve kadınlar tarafından aynı biçimde dile getirilmiştir: Yabancı uyruklu bir yarışmacının Türk gelenek ve göreneklerine uygun davranması, erkeklere hizmet etmesi. Daniela, toplumun beklediği kurallara uyan, programdaki otorite olan erkeğe hizmet eden ve karşı çıkmayan bir yarışmacı profili çizmiştir. Ercan'ın elenmesi iktidara karşı gelmek iken, Daniela'nın koruma kazanma sebebi iktidarın isteklerini yerine getirmesidir. Yanlış davranış "mikro-toplum" tarafından cezalandırılırken, doğru davranış ödüllendirilmiştir.

Seda Akgül: İzleyicilere hatırlatma yapmak istiyorum. Şimdi, koruma altına alacağınız kişiyi kendiniz (yarışmacılar) belirlediniz. Bunu 1 hafta sonra izleyicilerimiz SMS'lerle belirleyecek ve SMS'ler birikmeye başladı bile, izleyicilerimizin birini koruma altına alması çok önemli. Çünkü onlar her şeyi görebiliyorlar.

Bazı araştırmacılara göre oylama yoluyla izleyicinin karşısına çıkan televizyon programları, programın gidişatını izleyicinin belirlemesi ve onların da gözetlenen kişilere dair karar verebilmesi, aktif izleyici yaratmasının yanı sıra iktidar ilişkilerinin de dönüşüme uğradığının bir kanıtıdır (Kılıçbay, 2005, s. 146). Yine izleyicinin herkesi görebildiğinin vurgulandığı bu diyalogda izleyici, yargıç konumundadır. Her şeyi görebilen ve her an gözetleyen izleyici toplumsal rollere uymadığını düşündüğü yarışmacıya ceza verebilirken, kendine en yakın hissettiği adayı korumaya alarak ona ödül verebilmektedir. Bu bir noktada aynaya bakan izleyici, kendini ödüllendirmektedir.

Eser West: Evde benim ilgimi ilk çeken yer mutfaktı. Yemek benim işimdir.

Evden ayrılan erkek ve kadın yarışmacıların yerine yeni yarışmacılar gelmektedir. Erkek evine gelen yarışmacı, Eser West (25), diğer yarışmacılarla tanıştıktan sonra, önceki erkeklerden farklı olarak ilk baktığı yer mutfak olmuştur.

İlk haftanın yarışmacılarından Tankut Denker (43)'in de ilk baktığı yer mutfak olmuştur. 24 yılını ABD'de geçiren Eser, ve ABD'de yaşayan Tankut bu noktada hegemonek erkeklik kurallarını yıkmaktadır. Bu, farklı bir kültürün içinde yaşamış olmaları ve başka kültürleri de tanıması olduklarından kaynaklanmaktadır

Serhan Çeliker (köşede bir koltuğu göstererek): Orası benim dinlenme köşem. Kendimi rahat hissettiğim bir yer. Resmim de gördüğün gibi orada. Bizim bu evde buna saygımız var.

Eser West: Yani siz bana oraya oturamayacağımı mı söylüyorsunuz? Öyle bir şey olmayacak bunu şimdiden söyleyeyim. Herkes istediği yere oturabilir.

Serhan Çeliker: Tabii ki de oturabilirdin, bu lafı söyleyene kadar.

Eser West (koltuğa oturarak): (...) Adın neydi senin?

Serhan Çeliker: Daha çok öğreneceksin, Serhan benim adım, anlamı da hükümdar demek.

Serhan Çeliker (kameraya): Ben Eser'i koltuğuma oturmaması konusunda uyardım.

Emre Ubeyli (Eser'e): İlk geldiğinde enerjin güzel geldi bize fakat birazcık ılımlı ol.

Serhan Çeliker: İlimli olmayı gönderdik açıkçası.

Serhan'ın yeni gelen yarışmacıyla arasında geçen tartışmada Serhan, otoriter erkekliğini korumaya çalışmaktadır. Erkeklerin genellikle asabi olmasının altında yatan sebep erkekliklerinden emin olmamalarındandır; erkekler, erkekliklerini kanıtlamaya çalışırken saldırganlaşmaktadırlar (Segal, 2013). Toplumun gözetimindeki saldırganlaşma davranışı erkeğin bir nevi erkekliğini kanıtlama çabasıdır. Serhan, isminin anlamını söyleyerek evde kurduğu otoritenin geçerliliğini kanıtlamaya çalışmaktadır. Otoritesine saygı göstermeyen yarışmacının da evden gönderildiğini belirterek, karşısında yer alan bireyi de kontrol altına almayı amaçlamaktadır. Serhan'ın kimsenin oturmasını istemediği koltuk bir nevi onun hükümdarlığını temsil eden tahtıdır. Bunu, bölüm sonunda kadın ve erkeklerin toplandığı "hafta finali kokteyli"nde dile getirmektedir. Serhan'ın dinlenme köşesi, evin her alanının rahatça görülebildiği ve gerektiğinde kolayca müdahale edilebildiği bir yerdedir. Bu "taht" Serhan'ın kendi hükümdarlığını yarattığı evrenindeki panoptikon hapisanesinin kulesini temsil etmektedir. Burada Serhan gözetleyen yani iktidar, diğer yarışmacılar ise gözetlenen yani sıradan insanlardır.

5- Genel Değerlendirme ve Sonuç

Medya, gündelik hayattan kesitler sunar; günlük dil ile aktarılan ideoloji bireylerin zihnine daha hızlı yerleşir. Bu nedenle kadınlara yönelik gündüz kuşağı programlarında sıradan insanlara yer verilir ve sıradan hayatlar bu stüdyolarda var olur (Altınoluk, 2018, s. 173-174). Baudrillard'a göre üretilen bu gerçeklik içinde kadın ve erkeğe verilen roller onların doğasından değil, sistemin farklılaştırıcı mantığından kaynaklanmaktadır (Baudrillard, 1997, s. 109. akt. İmançer, 2006, s. 48). Medya, insan gruplarını temsil ettiğinde genellikle temsil edilen kültür hakkında bilgi vermektedir; çünkü bu insanlar grupları belirli bir kültüre dahildir (Burton, 2008, s. 113).

Bu çalışmadaki odak nokta, yayınlandığı dönemin en popüler evlilik programlarından birinin, gözetim altında toplumsal cinsiyet rollerini nasıl yeniden ürettiğini, cinsiyet açısından iktidar olan erkeğin kadına bakış açısını ve gözetim altındaki davranışlarını yarışmacılar ve sunucunun söylemleri üzerinden incelemektir. İnceleme sonucunda gözetim altında olan bireylerin var olan sosyal düzeni yeniden ürettiği, erkeğin kadını gözetim altında tutarak onu toplumun beğeni yargılarına uygun biri haline getirmeye çalıştığı açıkça görülmektedir. Sunucu, programda kameraya bakma ayrıcalığına sahip (Burton, 2008, s. 117) tek insandır.

Sunucu genellikle izleyiciye açıklamalarda bulunur ve programdaki insanları tanıtır. Direkt kameraya bakıp izleyiciye seslenmeleri, anlatının şekillenmesinde rol oynar (Burton, 2008, s. 118). Bu programda sunucu, söylemleriyle yarışmacıların gözetim altında olduğunu, izleyicilerin gözetleyen konumunda olduklarını ve programı yönlendirebilecekleri yolların varlığını sık sık kameraya bakarak hatırlatmaktadır.

Programda verilen bir başka mesaj ise kadın ve erkeğin toplumsal rollerinin değişmemesi gerektiği, hegemonik erkekliğin var olmaya ve korunmaya muhtaç kadını her zaman gözleyerek onu koruması gerektiğidir. Foucault, iktidarın özneyi kurma aşamasında iktidarın bedeni bastırma pratiklerini ön planda tutarak onu denetim altına almaya çalışır. Baskıyla inşa edilen öznenin bedeni, iktidarın devamlı şekillendirdiği bir nesne konumuna gelir. İktidar, nesne haline gelen beden konusunda sürekli bir söz söyleme hakkına sahiptir. (Foucault, 2016. Akt. Altınoluk, 2018, s. 184). Bu program sinoptikon modeli çerçevesinde düşünüldüğünde erkekler kadınları gözetleyen; yani, iktidar konumunda, kadınlar nesne konumunda, izleyici genel bir iktidar ve yargıç konumundadır. Fakat asıl gözden kaçırılan yayınlanan programın, çoğunluğun davranışını düzenlediğidir. Burada panoptikonun baskıcı denetiminden ziyade sinoptikonun eğlence ve haz odaklı denetimi söz konusudur.

Postman'ın belirttiği gibi, “*Huxley’ci kehanette Büyük Birader bizi kendi isteğiyle gözlemez. Biz onu kendimiz izleriz*” (Postman, 2019, s. 191). İdeolojinin pratiklerini yeniden üreten medyanın içeriklerini, izleyici kendisi izlemektedir. Konu, izleyicinin eğlenceden mahrum bırakılması ve gerçek bir hapisane gibi bir toplumda yaşaması değildir. İzleyici, izlediği içeriğin ne olduğunu bilerek izlemeli ve medya içeriğinin amacını çözümlayebilmelidir. İdeolojiler, kendini yeniden üretmek zorundadır aksi halde onu savunan bir kitlesi kalmazsa yok olma durumuyla karşı karşıya kalır. Burada önemli olan izleyicinin yeniden üretilen pratiği değerlendirip, sonrasında hayatına almasıdır.

KAYNAKÇA

TV Programları- Programlar- Kısmetse Olur. (2015). 2021 tarihinde TV Programları: <https://www.programi.info.tr/kismetse-olur/formati/> adresinden alındı

Akdağ, G. (2015). “Gözetim Toplumu” Teorilerinin Tarihsel ve Teorik Bir İncelemesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi.

Aksop, G. (1998, Ağustos 31). Türkiye’de Reality Show’lar. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Altınoluk, D. (2018). “Kısmetse Olur” Diyen Damatların “Erkeklik” Krizi. H. Kuruoğlu, & K. Töre Özsel içinde, *Medya ve Beden* (ss. 169-190). Ankara: Detay Yayıncılık.

Altunay, A. (2003). Biri Bizi Gözetliyor Programı ve Elektronik Gözlem. *Kurgu Dergisi*, ss. 133-141.

Berger, J. (2020). *Görme Biçimleri*. (Y. Salman, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

Bitirim Okmeydan, S. (2017). Postmodern Kültürde Gözetim Toplununun Dönüşümü: ‘Panoptikon’dan ‘Sinoptikon’ ve ‘Omniphtikon’a. *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology*, 8(30), ss. 45-69.

Burton, G. (2008). *Görünenden Fazlası*. (N. Dinç, Çev.) İstanbul: Alan Yayıncılık.

Canpolat, N. (2005). Bilginin Arkeoloğu Michel Foucault. N. Rigel içinde, *Kadife Karanlık* (ss. 75-138). İstanbul: Su Yayınevi.

Çaycı, A. E., & Çaycı, B. (2016). Dijital İletişim Çağında Teknolojinin Açığa Çıkardıkları: Gözetim ve Mahremiyet. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* (İNİF E-Dergi), 1(2), ss. 157-169.

Çelik, H., & Ekşi, H. (2008). Söylem Analizi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, ss. 99-117.

Cevizci, A. (2018). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.

Crowley, D., & Heyer, P. (2019). *İletişim Tarihi: Taş Devri Sembollerinden Sosyal Medyaya*. (B. Ersöz, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.

Dökmen, Z. Y. (2009). *Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Dumanlı, D. (2011). Reklamlarda Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Kadın İmgesinin Kullanımı; Bir İçerik Analizi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, ss. 132-149.

Ersoy, E. (2018, Haziran 18). Gözetim Çalışmaları Temelinde Black Mirror Dizisi: Gerçek ve Kurmaca Hayat İlişkisi. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Başkent Üniversitesi.

Foucault, M. (1992). *Hapishanenin Doğuşu*. (M. A. Kılıçbay, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Güçüyener, M. (2011, Mayıs). Panoptikonik Gözetimden Synoptisizme Gözetim Toplumu. *Yüksek Lisans Tezi*. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi.

İmançer, D. (2006). Cinsiyet Rolü Temsili: Medya Kültürü, Feminizm, Televizyon ve Seriyaller. D. İmançer içinde, *Medya ve Kadın* (ss. 47-66). Ankara: Ebabel Yayıncılık.

Kılıçbay, B. B. (2005). Türkiye’de Gerçeklik Televizyonu ve Yeni Televizyon Kültürü. *Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Kocabay Şener, N. (2016). Eğlencenin Gözetleme Hali ya da Eğlence Endüstrisinde “Görünen” ve “Gören” Olmak. *TRT Akademi*, ss. 50-70.

Monahan, T. (2009). Dreams of Control at a Distance: Gender, Surveillance, and Social Control. *Cultural Studies ↔ Critical Methodologies*, 9(2), ss. 286-305.

Öztürk, S. (2013). Filmlerle Görünürlüğün Dönüşümü: Panoptikon, Süperpanoptikon, Sinoptikon. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, ss. 133-151.

Postman, N. (2019). *Televizyon: Öldüren Eğlence*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Rose, S. O. (2018). *Toplumsal Cinsiyet Tarihçiliği Nedir?* (F. B. Aydar, Çev.) İstanbul: Can Yayınları.

Segal, L. (2013, 02 14). *Geçmişten Günümüze Yarışan Erkeklikler; Erkeklik-Erkek İdeali*. Cafrande.org Web Sitesi: <https://www.cafrande.org/gecmisten-gunu-muze-yarisan-erkeklikler-erkeklik-erkek-ideali-lynne-segal/> Erişim:23.05.2021

Tümürtürkan, M. (2010). Gündelik hayatın gözetimi: “Panoptikon Toplumu”. *Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 2(3), ss. 1-19.

Tutar, C. (2019). Risk Toplumu Söylemlerinin Televizyon Reality Programlarında Temsili. *Etkileşim*, ss. 88-115.

Uğur Tanrıöver, H., Vitrinel, E., & Sözeri, C. (2009). Gözlemlerden Eylemlere: Türkiye’de Cinsiyetçi Olmayan Bir Medyaya Doğru... Gender at the Crossroads: *Multi-Disciplinary Perspectives* (ss. 33-51). Gazimağusa, KKTC: Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi.

Vargel Pehlivan, P. (2016, Haziran). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türkiye’de Gündüz Kuşağı Programlarında Kadın Temsili. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi.

Vatandaş, C. (2011). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. *İstanbul Journal of Sociological Studies*, ss. 29-56.

Yaylagül, L. (2019). *Kitle İletişim Kuramları*. Ankara: Dipnot Yayınları.

Yıldız, T. (2006). Reklamda Cinsiyeti Kullanımı. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul.